

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА
ФАКУЛЬТЕТ ІСТОРІЇ ТА ФІЛОСОФІЇ

О. А. Бачинська

**УКРАЇНСЬКА СКЛАДОВА В СПЕЦІАЛЬНИХ ГАЛУЗЯХ
ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ**

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до вибіркового (спеціального) курсу
для здобувачів другого освітнього рівня “магістр”,
спеціальності “032 – Історія та археологія”,

ОДЕСА
ОНУ
2020

УДК 929:930.1(477)(076)
Б322

Рецензенти:

І. С. Гребцова, доктор історичних наук, зав. кафедри всесвітньої історії Одеського національного університету імені І. І. Мечникова;

А. В. Красножон, доктор історичних наук, зав. кафедри історії України Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського.

Рекомендовано до друку вченою радою факультету
історії та філософії ОНУ імені І. І. Мечникова.
Протокол № 3 від 12 листопада 2019 р

Бачинська О. А.

Б322 Українська складова в спеціальних галузях історичної науки : методичні вказівки до вибіркового (спеціального) курсу для здобувачів другого освітнього рівня “магістр”, спеціальності 032 – «Історія та археологія» / О. А. Бачинська. – Одеса : Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2020. – 24 с.

УДК 929:930.1(477)(076)

ЗМІСТ

Вступ	4
Зміст курсу	6
Програма курсу	8
Змістовий модуль 1. Теоретичні проблеми спеціальних галузей історичної науки	8
Змістовий модуль 2. Українська проблематика в спеціальних галузях історичної науки	9
Теми семінарських занять	12
Самостійна робота	13
Методи навчання	13
Методи контролю	14
Питання для залікового контролю	14
Методичне забезпечення	15
Список рекомендованої літератури	16
Інформаційні ресурси	17
Додатки	18

ВСТУП

Предметом вивчення навчальної дисципліни “Українська складова в спеціальних галузях історичної науки” є загальні тенденції та особливості розвитку спеціальних галузей історичної науки в Україні.

Міждисциплінарні зв’язки: зміст програми вибіркового курсу “Українська складова у спеціальних галузях історичної науки” передбачає вільне володіння студентами знаннями із загального курсу історії України й історіографії історії України, загальних курсів історіографії та джерелознавства, філософії.

Мета викладання навчальної дисципліни “Українська складова у спеціальних галузях історичної науки” – сформувати професійні основи історика, який володіє сучасними методами джерелознавчого аналізу, дослідити розвиток спеціальних історичних дисциплін в Україні.

Основними **завданнями** вивчення дисципліни “Українська складова у спеціальних галузях історичної науки” є:

1. Опрацювати основну джерельну базу і літературу зі спеціальних галузей історичної науки.
2. З’ясувати об’єкт, предмет та методи досліджень кожної із зазначених дисциплін.
3. Проаналізувати українську складову в дослідженнях спеціальних історичних дисциплін.

Процес вивчення дисципліни спрямований на формування елементів наступних **компетентностей**:

- фахових загальних: інтегровані знання про взаємний зв’язок між окремими підрозділами історичної науки, а також зі спеціальними історичними дисциплінами; фундаментальні знання основних понять, категоріального апарату та сучасних методів історичного дослідження, а також спеціальних історичних дисциплін;
- спеціальних фахових: поглиблені знання про методи наукового дослідження, опрацювання історичних джерел та здатність

ідентифікувати головні властиві риси спеціальних галузей історичної науки.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати:

- історіографічний доробок з проблематики курсу;
- основні та актуальні проблеми тематики даного курсу;
- зміст кожної зі спеціальних дисциплін, її основні та актуальні проблеми;
- особливості різноманітних типів та видів джерел, предмет та завдання окремих спеціальних галузей історичної науки, важливі дати та події, пов'язані з розвитком історіософської та методологічної думки в Україні;
- основні принципи роботи над історичним дослідженням;

вміти:

- узагальнювати фактичний матеріал, набутий під час лекцій та самостійно опрацьованої літератури до курсу;
- здійснювати всебічний аналіз джерел (зовнішніх ознак, змісту) для одержання достовірної та максимальної його інформативності, визначати основні напрямки наукових досліджень в різні періоди;
- робити висновки з вивченої теми.

Головною умовою результативності наукової діяльності є її безперервність та наступність, адже з кожним курсом студенти набувають за обраною темою наукового пошуку нові знання щодо попередніх. В результаті вивчення теоретичного курсу та виконання дослідження студент отримує знання про взаємний зв'язок між окремими підрозділами історичної науки, спеціальними галузями історичної науки та спеціальними історичними дисциплінами. Зокрема: фаховим володінням основними категоріями вказаних спеціальних галузей історичної науки; вмінням визначати головні етапи розвитку вказаних спеціальних галузей історичної науки; фаховими знаннями з методики історичного пізнання та історіософії; здатністю давати ґрунтовну характеристику історичної ролі окремих

освітніх та наукових інституцій, що займаються спеціальними галузями історичної науки.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 90 години/ 3 кредити ECTS (20 годин – лекції/10 годин – семінарські заняття, 60годин – самостійна робота).

Зміст курсу

Курс передбачає лекційну форму, семінарські заняття і поділяється на два змістових модулі. *Звертаємо увагу студентів*, що кожен модуль завершується окремим видом роботи, яка є своєрідною формою контролю засвоєння матеріалу лекцій.

Формування сучасних канонів спеціальних галузей історичної науки відбувалось протягом тривалого часу і мало низку етапів. Так, зокрема розпочинають формування переліку – дипломатика, палеографія та сфрагістика. Першим виділяє ці дисципліни для дослідження французький монах-бенедиктинець Жан Мабільйон у другій половині XVII ст. в праці «*De re diplomatica libri sex*» («Дипломатика в шести книгах»). Подальше виокремлення різних сфер історичних знань в окремі напрямки призвело до оформлення їх як наукових дисциплін і появи терміна «допоміжні історичні дисципліни», що запропонував Теодор Зіккель у XIX ст. В подальшому значний внесок у розвиток історичних дисциплін зробила Національна школа хартій у Франції, яка розпочала активну роботу у середині XIX ст. У 50-60-х рр. XX ст. розпочався новий етап розвитку спеціальних галузей історичної науки, що визначався формуванням їхньої ґрунтовної теоретичної бази та класифікації.

Поступово кожна спеціальна галузь змінювала свій статус і ставала окремою наукою, як наприклад – археологія, етнографія, історіографія та інші, або ставала «спеціальною історичною дисципліною». Все залежало від ваги прикладних і теоретичних напрацювань у цій галузі. Однозначного визначення для цих дисциплін до сьогодні не вироблено. В XX ст. статус «допоміжних» і

«спеціальних» використовувався паралельно. Наприклад, у польській історіографічній традиції вживався термін «допоміжні», в радянській історіографічній традиції «допоміжні» з 70-х років ХХ ст. змінюються на «спеціальні». На сьогодні, крім зазначених назв, існують й інші: «спеціальні галузі історичної науки», «спеціальні» або «допоміжні» науки історії».

Кількість спеціальних галузей історичної науки до сьогодні не визначена, вона коливається від 50 до 80. Така ситуація зумовлена тим, що багато дослідників виділяють нові спеціальні галузі із вже існуючих, наприклад: епіграфіку і філігранознавство з палеографії, медальєрику з нумізматики.

Відзначимо, що єдиної класифікації спеціальних галузей історичної науки не існує. Останнім часом в Україні набула поширення класифікація, яка передбачає їхній поділ на ті, що вивчають особливі типи (види) джерела (сфрагістика – печатки, нумізматика – монети, геральдика – герби) та ті, що застосовують особливі методи при роботі з джерелами (палеографія – ознаки писемних пам'яток, хронологія – системи літочислення тощо). Поява цифрових текстів обумовила необхідність нових методів і можливостей роботи з джерелами, що дало поштовх виникненню нових напрямків в історичних науках названих «історичною інформатикою», «Digital history» або «eHumanities».

Акцентуємо увагу студентів, що запропонований курс орієнтований на розгляд української складової у спеціальних галузях історичної науки.

Програма курсу

Змістовий модуль 1

Теоретичні проблеми спеціальних галузей історичної науки

Тема 1. Мета та завдання спеціальних галузей історичної науки

Комплекс спеціальних галузей історичної науки та його формування: традиційний та нові підходи. Класифікація спеціальних історичних дисциплін. “Допоміжні” – “спеціальні” дисципліни – галузі: співвідношення категорій. Об’єкт та предмет досліджень спеціальних історичних дисциплін. Наукові та практичні завдання. Загальні література та джерела до курсу.

Тема 2. Основні етапи розвитку спеціальних галузей історичної науки

Історичний факт та історичне джерело. Проблеми інформативності історичних джерел. "Зовнішня" та "внутрішня" критика історичних джерел. Проблеми встановлення місця та часу виникнення історичного джерела. Необхідність у цьому контексті виокремлення спеціальних галузей історичної науки. Спеціальні галузі історичних наук у контексті гуманітарного та природничого циклів наук. Загальні проблеми вивчення спеціальних галузей історичної науки. Нові галузі історичної науки у період цифрових технологій.

Установи, які займаються вивченням спеціальних історичних джерел в Україні. Періодичні видання та збірники спеціальних галузей історичної науки в Україні.

Змістовий модуль 2

Українська проблематика в спеціальних галузях історичної науки

Спеціальні історичні дисципліни, пов'язані з вивченням писемних джерел і назв

Тема 3. Історична географія. Історична картографія та топографія

Дисципліна, що досліджує географію минулого та її складання. Вивчення історичної географії України. Нові напрямки сучасних досліджень. Дисципліни, що досліджують орієнтири місцевості. Розвиток історичної картографії в Україні. Поява історичної топографії. Предмет і завдання цих дисциплін. Класифікація карт. Вивчення зображень території України на картах. Основні сучасні напрямки дослідження історичної картографії та топографії в Україні.

Тема 4. Історична ономастика та топоніміка

Дисципліни, що досліджують власні імена об'єктів. Розвиток історичної ономастики та топоніміки в Україні. Предмет і завдання історичної ономастики та топоніміки України. Термінологія. Походження і зміни географічних назв України: закономірності та особливості. Відображення історичних умов у топоніміці. Основні сучасні напрямки дослідження ономастики та топоніміки в Україні.

Тема 5. Палеографія

Дисципліна, що досліджує історію письма. Розвиток палеографії в Україні. Предмет і завдання дисципліни. Дисципліни, пов'язані з палеографією: кодикологія, неографія тощо. Сучасні дослідження української складової в палеографії.

Тема 6. Історична хронологія

Дисципліна, що досліджує історію календарів. Зміна календаря на території України. Розвиток досліджень історичної хронології в Україні.

Спеціальні історичні дисципліни, пов'язані з вивченням речових джерел і символіки

Тема 7. Геральдика та сфрагістика.

Розвиток геральдики та сфрагістики в Україні. Предмет і завдання дисциплін. Принципи складання гербів. Закономірності та особливості зображень на печатках, штемпелях тощо. Сучасні напрямки досліджень геральдики в Україні. Геральдичні комісії. Дослідження української складової сфрагістики. Українське геральдичне товариство.

Тема 8. Фалеристика. Уніформістика

Розвиток фалеристики в Україні. Предмет і завдання дисципліни. Принципи виникнення орденів, медалей та інших відзнак та їхніх форм, зображень, написів. Сучасні напрямки досліджень фалеристики в Україні. Дослідження української складової фалеристики. Уніформістика та її вивчення в Україні.

Тема 9. Нумізматики. Боністика

Дисципліна, що досліджує грошові паперові знаки, банкноти, векселі тощо. Нумізматики та боністика. Предмет і завдання дисциплін. Принципи виникнення грошей та їхньої символіки. Сучасні напрямки досліджень боністики в Україні. Дослідження українських паперових грошей.

Тема 10. Вексилологія. Зброєзнавство

Дисципліна, що досліджує стяги, прапори, хоругви та інші предмети історичної символіки. Класифікація об'єктів і термінологія. Вивчення вексилології в Україні. Українська складова в сучасних дослідженнях предметів історичної символіки.

Дисципліна, що досліджує предмети озброєння (ручну зброю, військову техніку та військове спорядження). Предмет і завдання дисципліни. Основні етапи змін окремих видів озброєння на території України. Сучасні напрямки досліджень зброєзнавства в Україні. Дослідження української складової в предметах озброєння.

***Спеціальні історичні дисципліни, пов'язані з вивченням
особи та населення***

Тема 11. Просопографія. Генеалогія

Дисципліна, що досліджує особу в усій сукупності її індивідуальних якостей та взаємостосунків з оточенням. Створення колективних біографій. Розвиток просопографії в Україні. Українська складова в дослідженнях цієї дисципліни.

Дисципліна, що вивчає походження та родинні зв'язки історичних осіб, родин і сімей. Вивчення генеалогії в Україні.

Тема 12. Історична демографія

Дисципліна, що вивчає демографію населення, яка лічить популяцію людей в різних місцевостях і епохах. Місце геронтології, історичної психології в історичній демографії. Євгеніка та інші теорії в історичній демографії. Складові історичної демографії: вікова, соціальна, етнічна тощо. Вивчення історичної демографії в Україні. Українська складова в історичній демографії.

ТЕМИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Тема занять 1-2. Опрацювання методів дослідження окремих спеціальних галузей історичної науки (4 год)

1. Мета та завдання спеціальних галузей історичної науки.
2. Основні етапи розвитку спеціальних галузей історичної науки.

Список рекомендованої літератури

1. Спеціальні історичні дисципліни: Питання теорії та методики. Збірка наукових праць. – К. : Інститут історії України, 1997-2015.– Вип.1-25.
2. Історико-географічні дослідження в Україні: Збірка наукових праць/ Ред. кол.: Г. В. Боряк (відп. ред.), М. Ф. Дмитрієнко, В. В. Томозов, С. Б. Хведченя [та ін.]. – К., 1988-2015. – Число. 1-13.
3. Енциклопедія історії України. – Т. 1-10. – К., 2008-2012.
4. Спеціальні історичні дисципліни: довідник: навч. посіб. для студентів інших навчальних закладів. – К., 2008. – 520 с.
5. Історична наука: термінологічний і понятійний довідник: навч. посіб. для студентів ВНЗ. – К. : Вища школа, 2002. – 430 с.
6. Введенський А. О., Дядиченко В. А., Стрельський В. І. Допоміжні історичні дисципліни: навч. посіб. – К., 1963. – 208 с.

Тема занять 3-5. Опрацювання методів дослідження окремих спеціальних галузей історичної науки (6 год)

1. Українська складова спеціальних галузей історичної науки, пов'язаних з вивченням писемних джерел і назв.
2. Українська складова спеціальних галузей історичної науки, пов'язаних з вивченням речових джерел і символіки.
3. Українська складова спеціальних галузей історичної науки, які пов'язані з вивченням людини (особи) та населення.

Список рекомендованої літератури

1. Спеціальні історичні дисципліни: довідник: навч. посіб. для студентів інших навчальних закладів. – К., 2008. – 520 с.
2. Боністика [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.-grivna.org.ua/index.php?option=com_content&task=section&id=9&Itemid=234

3. Воронін В. Люди, держава, нагороди ... Нагородна система України ХХ – ХХІ століть: виникнення та розвиток в умовах політичних і соціально-економічних трансформацій держави і суспільства: [монографія]. – Харків: Фоліо, 2013. – 320 с.

4. Романцов В. О. Історична демографія України XVII – початку ХХІ ст. Спецкурс для студентів вищих навчальних закладів. – К., 2010. – 159 с.

5. Романець В. О. Євгеніка в 20-х роках ХХ ст. в Україні // Наука та наукознавство. – 2010. – № 3. – С. 69 -74.

6. Томилин С. А. Демография и социальная гигиена. – К. : Мединформ, 2007.

7. Савчук Ю. Українське міське прапорництво в історичній перспективі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.heraldry.com.ua/index.php3?lang=U&context=info&id=1397>

8. Тоїчкін Д. В. Зброєзнавство // Енциклопедія історії України. – К., 2006. – Т.3. – С.306 – 307.

9. Трубочанінов С. В. Історична географія України. – Кам'янець-Подільський, 2013. – 191 с.

10. Українська фалеристика. З історії нагородної спадщини: У 2-х кн. / Авт. колектив: Д. Табачник (керівник), В. Бузало, В. Воронін, М. Дмитрієнко та ін. - К. : Либідь, 2004. – 480 с.

Самостійна робота

Самостійна робота студентів є складовим елементом університетської освіти та закономірним продовженням аудиторної роботи викладача і студентів. Формою організації самостійної роботи студентів є опрацювання літератури, джерел та виконання подальшого самостійного завдання з вищезазначених тем лекцій: змістовий модуль 1 – Опрацювання джерельної бази з «Рекомендованих джерел та літератури»; змістовий модуль 2 – Опрацювання допоміжної літератури з «Рекомендованих джерел та літератури».

Методи навчання

Під час вивчення курсу використовуються різні методи навчання у вищій школі. Зокрема, пояснювально-ілюстративний метод та метод проблемного викладу використовується для засвоєння

фактів, підходів, оцінок, висновків, що надаються у лекційній частині курсу. Евристичний метод допомагає в організації активного пошуку, розв'язання пізнавальних завдань. Дослідницький метод використовується під час самостійної підготовки студентів. Студенти самостійно вивчають літературу, джерела, готуючись до контрольної роботи та виконуючи завдання до семінарських занять. Це дає можливість закріпити знання, набуті під час лекцій і вивчення літератури.

Методи контролю

Поточне оцінювання студентів здійснюється через контроль знань з кожного змістового модуля.

Поточний контроль – оцінюється робота під час аудиторних семінарських занять та за результатами самостійного опрацювання рекомендованої літератури.

Підсумковий результат оцінювання враховує поточне оцінювання за змістовними модулями та складання заліку у вигляді двох залікових питань. Останнє для студентів, які не набрали 60 балів під час поточного контролю та для тих студентів, які бажають підвищити свій рейтинговий бал.

Питання для залікового контролю

1. Спеціальні галузі історичної науки: історія виникнення та оформлення.
2. Роль спеціальних галузей історичної науки у розвитку історичної науки.
3. Імена та прізвища українців – розвиток ономастики.
4. Історія введення григоріанського календаря в Україні.
5. Паперові гроші України: історія виникнення та функції.
6. Предмет та задачі філігранології.
7. Архівознавство, археографія, музеєзнавство: українська складова.
8. Символи та емблеми навчальних закладів і наукових установ України.
9. Український народний календар.

10. Українські печатки козацької доби.
11. Фалеристичний матеріал як історичне джерело.
12. Українська складова геральдики та сфрагістики.
13. Уніформістика: український аспект.
14. Зброєзнавство як спеціальна галузь історичної науки.
15. Вексилологія як спеціальна галузь історичної науки.
16. Просопографія: предмет та методи досліджень.
17. Історична демографія: предмет, напрями вивчення, українська специфіка.
18. Іконографія як спеціальна галузь історичної науки.
19. Історіософія у системі наукових та загальногуманітарних знань.
20. Нові напрями та методи історичних наук у час цифрових технологій: «Digital history» або «eHumanities».

Методичне забезпечення

1. Програми професійно-орієнтованих дисциплін зі спеціальності “032 – Історія та археологія”: Українська складова в спеціальних галузях історичної науки.
2. Перелік тестових завдань (для поточного контролю змістового модуля 2; див. додаток).

Список рекомендованої літератури

Базова

1. Спеціальні історичні дисципліни: Питання теорії та методики. Збірка наукових праць. – К. : Інститут історії України, 1997-2015. – Вип.1 – 25.
2. Історико-географічні дослідження в Україні: Збірка наукових праць / Ред. кол.: Г. В. Боряк (відп. ред.), М. Ф. Дмитрієнко, В. В.Томозов, С. Б.Хведченя [та ін.]. – К., 1988-2015. – Число.1 – 13.
3. Енциклопедія історії України. – Т. 1-10. – К., 2008-2012.
4. Спеціальні історичні дисципліни: довідник: навч. посіб. для студентів інших навчальних закладів. – К., 2008. – 520 с.
5. Історична наука: термінологічний і понятійний довідник: навч. посіб. для студентів ВНЗ. – К. : Вища школа, 2002. – 430 с.

Допоміжна

1. Боністика [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.grivna.org.ua/index.php?option=com_content&task=section&id=9&Itemid=2
34
2. Введение в специальные исторические дисциплины / авт. коллектив: Гусарова Т. П., Дмитриева О. В., Филиппов И. С. [и др.] – М., 1990. – 280 с.
3. Введенський А. О., Дядиченко В. А., Стрельський В. І. Допоміжні історичні дисципліни: навч. посіб. – К., 1963. – 208 с.
4. Воронін В. Люди, держава, нагороди. Нагородна система України ХХ – ХХІ століть: виникнення та розвиток в умовах політичних і соціально-економічних трансформацій держави і суспільства: [монографія]. – Харків : Фоліо, 2013. – 320 с.
5. Вспомогательные исторические дисциплины: Историография и теория / Кондуфор Ю. Ю. (отв. ред.). – К., 1988. – 280 с.
6. Гайдай Л. Історія України в особах, термінах, назвах і поняттях. – Луцьк : Вежа, 2000. – 435 с.
7. Жекулин В. С. Историческая география. Предмет и методы. – М., 1982. – 224 с.
8. Історична топографія і соціотопографія України. Збірник наукових праць. — Львів, 2006. – 511 с.
9. Каменцева Е. И. История вспомогательных исторических дисциплин: учеб. пособ. – М., 1979. – 42 с.
10. Кісь Я. П. Палеографія: навч. посіб. – Львів, 1975. – 75 с.
11. Ковальченко И. Д. Методы исторического исследования. – М., 1987. – 440 с.
12. Крип'якевич І. Стан і завдання української сфрагістики //Український історичний журнал (далі – УІЖ). – 1959. – № 1. – С. 115-119.
13. Мацюк О. Я. Папір та філіграні на українських землях (XVI — початку ХХ

- ст.). – К., 1974. – 295 с.
14. Мурзаев М. Е. Очерки топонимики. – М., 1974. – 382 с.
 15. Наулко В. І. Динаміка етнічного складу населення України в ХХ ст. // УІЖ. – 1997. – № 2. – С.97-107.
 16. Недосекіна Т. Український родовід як джерело вивчення історії України. Посібник із складання родоводу. – Дніпропетровськ: Видавничий центр ДОУНБ, 2010. – 42 с.
 17. Очерки истории исторической науки в СССР. – Т. 1-5. – М. : Изд-во Академии наук СССР, 1955.
 18. Пахолко С., Дмитрів М. Історія закарбована в металі. Українська фалеристична спадщина (XIX – перша половина ХХ ст.). – Л. : Край, 2011. – 176 с.
 19. Питання історичної ономастики України. – К. : Наук. думка, 1994.
 20. Пронштейн А. П. Использование вспомогательных исторических дисциплин при работе над историческими источниками. – М., 1972. – 188 с.
 21. Романцов В. О. Історична демографія України XVII – початку ХХІ ст. Спецкурс для студентів вищих навчальних закладів. – К., 2010. – 159 с.
 22. Романець В. О. Євгеніка в 20-х роках ХХ ст. в Україні // Наука та наукознавство. – 2010. – № 3. – С. 69 -74.
 23. Томилин С. А. Демография и социальная гигиена. – К. : Мединформ, 2007. – 149 с.
 24. Савчук Ю. Українське міське прапорництво в історичній перспективі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.heraldry.com.ua/index.php3?lang=U&context=info&id=1397>
 25. Стародубцев Н. Н. Вексилология: флаги, знамена, вымпелы. – Донецк, 2006. – 74 с.
 26. Котляр Ю. Історична географія. Спецкурс з історії: навч. посіб. – Миколаїв, 2017. – 216 с.
 27. Тоїчкін Д. В. Козацька шабля XVII–XVIII ст.: Історико-зброєзнавче дослідження. – К. : Стилос, 2007. – 368 с.
 28. Ковалевська О. О. Зображення крізь віки: іконографія козацької старшини XVII–XVIII ст. В 2-х ч. – Ч. 1 : монографія / НАН України. Інститут історії України. – К. : Інститут історії України, 2014. – 314 с.
 29. Трубочанінов С. В. Історична географія України. – Кам'янець-Подільський, 2013. – 191 с.
 30. Українська фалеристика. З історії нагородної спадщини: У 2-х кн. / Авт. колектив: Д. Табачник (керівник), В. Бузало, В. Воронін, М. Дмитрієнко [та ін.]. – К. : Либідь, 2004. – 480 с.

Інформаційні ресурси

- Українське геральдичне товариство. Постійна адреса: <http://uht.org.ua/ua/>
- Офіційний сайт Інституту історії НАН України. Постійна адреса: <http://www.history.org.ua>

Додатки

Перелік тестових завдань (для поточного змістового модуля 2)

1. Наука, яка займається вивченням водяних знаків: а) боністика; б) геральдика; в) сфрагістика; г) філігранологія.

2. Перший фіксований водяний знак був зображений у вигляді: а) куба; б) кола; в) хреста; г) хреста в колі.

3. Водяні знаки дають можливість з великою точністю визначити: а) характер почерку; б) походження паперу; в) автора; г) час написання тексту.

4. Стародавні рукописи XI–XII ст. мали різноманітні художні прикраси, що мають загальну назву: а) мініатюра; б) орнамент; в) ініціали.

5. Зображенням фантастичних істот у рукописах – це: а) заставка; б) мініатюра; в) тератологічний орнамент; г) плетений орнамент.

6. Епіграфіка – це: а) написи на камені; б) написи на папері; в) написи на печатках; г) написи на щитах.

7. Палеографія – це наука, яка досліджує: а) написи лише на камені; б) писемні пам'ятки; в) друковані пам'ятки.

8. Філігранологія – це наука, яка вивчає: а) водяні знаки; б) написи на камені; в) написи на щиті; г) написи на печатках.

9. Календар – це: а) система літочислення, побудована на астрономічному обчисленні року й місяця, розрахованих у різних співвідношеннях один до одного; б) система літочислення, побудована на астрономічному обчисленні року, місяця, доби, розрахованих у приблизних співвідношеннях один до одного; в) система літочислення, побудована на астрономічному обчисленні року, місяця, доби в точних співвідношеннях один до одного.

10. Яке свято за григоріанським календарем внесло плутанину в християнський календар? а) Великдень; б) Новий Рік; в) Різдво.

11. Які питання розв'язала реформа Григорія III? а) усунула різницю в 10 діб, що назбиралися на кінець XVI століття; б) усунула відставання року за юліанським календарем від місячного до

мінімуму; в) усунула відставання року за юліанським календарем від тропічного до мінімуму; г) усунула різницю на 15 діб, що назбирались на кінець XVII ст.

12. Папа Григорій XIII видав буллу, у якій наказував 5 жовтня 1582 року вважати: а) 14 листопада 1682 р.; б) 15 жовтня 1684 р.; в) 15 січня 1682 р.; г) 15 жовтня 1682 р.

13. Слово «субота» походить від слова «шабат»: а) латинського; б) грецького; в) старосєврейського; г) турецького.

14. У якому місті було надруковано кирилицею перший часослов, який слід читати й співати в церкві в різні години доби? а) у Варшаві 1341 р.; б) у Кракові 1491 р.; в) у Любліні 1549 р.; г) у Новгороді 1454 р.

15. Метрологія це наука: а) яка вивчає систему мір, засобів й одиниць вимірювання; б) яка вивчає хронологію, вимір часу, мір.

16. У Київській Русі існували такі міри довжини: а) метр, кілометр, лікоть, сажень; б) верства, метр, лікоть, п'ядь; в) сажень, кілометр, п'ядь; г) поприще, сажень, лікоть, п'ядь.

17. Сфрагістика – це: а) наука, яка займається вивченням печаток; б) наука, яка вивчає герби; в) наука, яка вивчає паперові гроші; г) прапори, корогви, знамена, штандарти, транспаранти, вимпели та інші засоби сигналізації, що виконують функції символів.

18. Термін походить від слова «сфрагіс»: а) латинського; б) старосєврейського; в) грецького.

19. Об'єктом вивчення сфрагістики є: а) булли, бони, монети, скарабеї; б) пломби, циліндри, філіграні, кліше; в) пломби, циліндри, печатки, булли, скарабеї.

20. Які вчені-дослідники всебічно досліджували козацькі печатки XVI–XVIII ст.? а) Калайдович К.; б) Яцкомський В.; в) Модзалевський О.; г) Лазаревський О.; д) Гейнецький М.

21. В основі класифікації печаток лежить поділ на: а) металеві, воскові, матриці, відбитки; б) матриці, копчені, сургучеві; в) фарбові, металеві, восково-мастичні; г) матриці, відбитки.

22. Геми – це: а) зображення рослин; б) небесних світил; в) людських фігур; г) голови звірів.

23. Назва «геральдика» походить від «heroldus»: а) грецького; б) латинського; в) німецького; г) англійського.

24. Головною частиною герба є: а) шолом; б) корона; в) мантия; г) щит.

25. При зображенні на гербі людини використовували: а) коричневий колір; б) зелений; в) тілесний; г) чорний.

26. Зображення тризуба відоме з печатки великого князя київського: а) Святополка Окаянного; б) Ярослава Мудрого; в) Володимира Мономаха; г) Святослава Ігоровича.

27. Національним гербом України є Золотий тризуб на: а) сірому фоні; б) синьому фоні; в) блакитному фоні; г) зеленому фоні. Як був зображений архістратиг Михаїл на козацьких знаменах? а) одягнутий у сіру кирею, золотий панцир, блакитну сорочку до пояса, чорні штани, взуття біле, на голові корона; б) одягнутий у зелену кирею, сірий панцир, зелену сорочку до колін, штани зелені, взуття срібне, на голові шолом, крила золоті; в) одягнутий у золоту кирею, срібний панцир, золоту сорочку до колін, штани золоті, взуття срібне, вінок на голові крила золоті; г) одягнутий у золоту кирею, срібний панцир, зелену сорочку до колін, штани блакитні, взуття золоте, на голові шолом з пір'ям, крила білі.

28. Нумізматична пам'ятка, випускалась для подарунків правителям держав та іншим привілейованим особам – це: а) дублон; б) дизажіо; в) донатива; г) драйпелькер.

29. Першими українськими банкнотами стали 100 карбованців, які з'явилися на ринку: а) 24 грудня 1917 р.; б) 23 грудня 1918 р.; в) 17 січня 1919 р.

30. Автором проекту перших українських банкнот був: а) Нарбут Г; б) Мазуренко В; в) Мозалевський І.; г) Негель Н.

31. 1 березня 1918 року Центральна рада ухвалили закон, згідно з яким: а) національною грошовою одиницею УНР стає карбованець;

б) національною грошовою одиницею УНР стає шаг, що дорівнюватиме половині карбованця; в) національною грошовою одиницею УНР стає гривня, яка дорівнюватиме 1 карбованцю й ділитиметься на 50 шагів; г) національною грошовою одиницею УНР стає гривня, яка дорівнюватиме половині карбованця й ділитиметься на 100 шагів.

32. Виконані на замовлення Центральної Ради в Берліні гривневі купюри, запроваджені в обіг: а) 31 травня 1918 р.; б) 20 березня 1919 р.; в) 30 червня 1921 р.; г) 20 січня 1918 р.

33. Орден Б. Хмельницького I, II, III ступенів заснований: а) 1942 р.; б) 1943 р.; в) 1941 р.; г) 1945 р.

34. Єдиний орден СРСР з українським правописом – це: а) Б. Хмельницького; б) «За оборону Києва»; в) «За оборону Одеси».

35. Нагороди Київської Русі мали назву: а) дукачі; б) дукати; в) гривні; г) золоті.

36. Хто з відомих вчених уперше використав термін "допоміжні історичні дисципліни"? а) Бернар де Монфокон; б) Микола Костомаров; в) Теодор фон Зікель.

37. Просопографія вивчає: а) кольорові емблеми, які належать особам, родам чи спільнотам; б) їх походження, смислове значення, розвиток, сучасний стан, написання і вимову; в) джерелознавчі проблеми біографій та різноманітні види біографічної продукції; г) досліджує особу в усій сукупності її індивідуальних якостей та взаємостосунків з оточенням.

38. Вексилологія вивчає: а) кольорові емблеми, які належать особам, родам; б) прапори, корогви, знамена, штандарти, транспаранти, вимпели та інші засоби сигналізації, що виконують функції символів; в) система літочислення, побудована на астрономічному обчисленні року й місяця, розрахованих у різних співвідношеннях один до одного; г) джерелознавчі проблеми біографій та різноманітні види біографічної продукції.

39. Геронтологія пов'язана з вивченням: а) процесів психології; б) соціального дарвінізму; в) протротографії; г) процесів старіння.

40. Архонтологія пов'язана з вивченням: а) історії посад в державних, міжнародних, релігійних, політичних та інших громадських структурах; б) проблемами біографій та різноманітні види біографічної продукції; в) особи в усій сукупності її індивідуальних якостей та взаємостосунків з оточенням; г) реконструкції минулого за допомогою речових джерел.

Нотатки

Навчальне видання

Бачинська Олена Анатоліївна

**УКРАЇНСЬКА СКЛАДОВА В СПЕЦІАЛЬНИХ ГАЛУЗЯХ
ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ**

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до вибіркового (спеціального) курсу
для здобувачів другого освітнього рівня “магістр”,
спеціальності “032 – Історія та археологія”,

В авторській редакції

Підп. до друку 22.09.2020. Формат 60x84/16.

Ум.-друк. арк. 1,40. Тираж 10 пр.

Зам. № 2137.

Видавець і виготовлювач

Одеський національний університет

імені І. І. Мечникова

Україна, 65082, м. Одеса, вул. Єлісаветинська, 12

Тел.: (048) 723 28 39. E-mail: druk@onu.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4215 від 22.11.2011 р.